

Милица Орловић-Чобанов,
Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад

ЕДУКАТИВНА ДЕЛАТНОСТ У СПОМЕН-ЗБИРЦИ ПАВЛА БЕЉАНСКОГ ОД 1979. ДО 2009. ГОДИНЕ

Апстракт: Текст се бави развојем едукативне праксе у Спомен-збирци Павла Бељанског у периоду од 1979. до 2009. године. Прате се промене у развоју едукативних програма од скромних почетака, у виду једнодневних радионица, преко тромесечних практичних курсева до пажљиво осмишљених дидактичких радионица насталих у оквиру комплексних годишњих програма. Најчешћи вид музејске едукативне комуникације у Спомен-збирци је радионичарски тип, који окупља учеснике различитог узраста (предшколског, школског и факултетског). Данас је постала уобичајена појава коришћења савремене презентације музејског садржаја, која омогућава учесницима кретање кроз мултимедијалне образовне садржаје активног учења. У ту сврху Спомен-збирка Павла Бељанског кроз најновије едукативне програме обезбеђује вишеструкост медија и различите моделе презентације. Новина у едукативном раду је формирање сарадничког тима (музеј, факултет, школа, вртић), који пре формирања програма сагледава све аспекте позиција музеја у једнини у коме се крећу учесници пројекта. Циљ оваквих програма је да се установе нови едукативни видови, начини, поступци којима музеј, као специфична институција и специфичан ресурс знања, може утицати на развој и образовање деце у најширем смислу.

Кључне речи: музеј, колекција, музејска едукација, уметничка дела, активно учење, дидактичке радионице, савремена презентација, музеј ресурс знања

У Спомен-збирци Павла Бељанског постоји дугогодишња пракса концепирања програма у складу са потребама различитих циљних група. Поред уобичајених галеријских програма – изложби, пројекција филмова, промоција књига, предавања, стручних вођења, део активности усмерен је на едукацију различитих старосних група. Иако ова делатност у Спомен-збирци траје пуних тридесет година, активности намењене најмлађим посетиоцима прерасле су у озбиљне пројекте комплекснијег садржаја.

У уводу на тему ваннаставних активности унутар музејских едукативних програма посебно ћемо се осврнути на однос музејских и образовних установа како би исправније сагледали ово питање. Развитак нових информационих технологија уноси промене у традиционалну концепцију музеја, отвара нов начин поимања и другачији однос према културној баштини. Дуго се веровало да су захваљујући конзервативности самих установа, музеји заправо научне и културне установе намењене искључиво научним радницима и малом броју заинтересованих интелектуалаца и поштовалаца културе. Међутим, средином 20. века музејима као јавним установама намеће се нова улога у друштву – постају места активног учења. Зато се једна од битних концепцијских

промена музеја и десила управо у области васпитно-образовне делатности.

Крајем 70-их, на простору бивше Југославије, мали број музеја је успео да изгради целовит модел васпитно-образовног рада који произилази из осталих сегмената музејске делатности. У пракси се показало, да музејски стручњаци нису били спремни да поред основне улоге музеја прихвate и нови вид презентације музејског материјала, као једнако важан сегмент музејског деловања [Kanižaj 1987: 5]. Усамљени пример добре едукативне праксе био је Природњачки музеј у Љубљани са образовним сервисом чије је интересе заступала педагошка секција у оквиру Друштва музеалаца Словеније [1987: 6].

Спомен-збирка Павла Бељанског је била међу првим музејским установама на територији Војводине која је испуњавала основне услове за даљу едукацију публике. На првом месту, то је јасно концептуална поставка, према замисли дародавца Павла Бељанског (по важећим дидактичким принципима) и друго, каталог сталне поставке са текстовима дародавца и еминентних историчара уметности.¹ Један од дародавчевих услова, постављених оснивачу Извршном већу АП Војводине, био је да се објави Монографија Спомен-збирке Павла Бељанског

као капитално издање, објављено 1977. године [Јовановић 1977]. Појавом овог значајног монографског издања студијски је представљена један од најцеловитијих колекција уметничких дела националне уметности прве половине 20. века.²

Дечија ликовна радионица, 1987. (горе)

Може и овако, 1995. (средина)

Мозаик у Спомен-збирци Павла Бељанског, 2003.

Почетком осамдесетих година се постепено у музејима оснивају педагошке службе, које имају за циљ успостављање добре сарадње са основним и средњим школама. Паралено са педагошким радом у музејима, школски програми уносе измене унутар којих је обавезна посета музеју. Из тог разлога, већи музејски центри у земљи бележе значајан раст посета школске деце (Сарајево, Загреб, Сплит и Нови Сад). Подаци из евиденције о посетама, које се редовно бележе у Спомен-збирци од њеног оснивања 1961. године, говоре о изузетној посете „школске омладине“. Године 1982. забележена је највећа посете, број посетилаца достигао је невероватних 23.748.³

Данас закон не обавезује школе да у своје планове и програме рада укључе посете музејима; доласци су сведени на иницијативу појединача, школских и предшколских сарадника, професора ликовног образовања. У наставним плановима и програмима рада и даље се налази мали број садржаја везаних за културно наслеђе. Поједини садржаји из културе утопљени су унутар других предмета. Културно наслеђе је занемарено, а самим тим и маргинализовано у саставу целокупног образовања. Дилема по питању васпитно-образовне функционалности музеја захтева одређену важећу дефиницију музеја. У најширој употреби је једна, промовисана од стране ИКОМ-а, Међународног савета за музеје, а она гласи: „Музеј је непрофитна, стална установа у служби друштва и њеног развоја, отворена за јавност; која набавља, конзервира, истражује, саопштава и излаже у сврху проучавања, образовања, естетског доживљаја и задовољства“.⁴ Почевши од 1950. до данас, захваљујући напору Савета организован је значајан број научних скупова и симпозијума на тему васпитно-образовне улоге музеја. Учињен је значајан напредак на овом пољу музејске делатности, у којем је дошло до померања фокуса са предмета на активност посетилаца. Питање учења и његово разумевање наметнуло се као питање опстанка самог музеја.

СКРОМНИ ПОЧЕЦИ МУЗЕЈСКЕ ЕДУКАЦИЈЕ У СПОМЕН-ЗБИРЦИ ПАВЛА БЕЉАНСКОГ

Пред крај седамдесетих година прошлог века, у корак са савременим музеолошком кретањима, Спомен-збирка Павла Бељанског је у своју основну делатност укључила рад са најмлађом публиком. До

тада је негован „ласивни“ однос према посетиоцу, који је подразумевао обилазак сталне поставке уметничких дела из колекције Павла Бељанског. Истовремено, образовани рад у школама почeo је да се мења. Музеји праве прве програме рада педагошке службе, а добри примери такве праксе су: Музеј Војводине у Новом Саду и Музеј савремене уметности у Београду. Основни задатак службе био је да се оствари трајни контакт са основним и средњим школама, тако што ће директорима школа редовно бити достављани годишњи програми рада и организовани годишњи семинари за наставнике о могућностима коришћења музеја и особља који им стоји на располагању [Канићај 1987: 7].

Прилагођавајући се променама, потребама и жељама својих посетилаца Спомен-збирка је променила устаљено схватање „недодирљивости музеја“ објављивањем низа чланака у дневној и месечној штампи, о значајним уметницима и њиховим делима из колекције Павла Бељанског [Урбан 1987; Milutin 1988; Milutin 1988]. Неки прилози, објављени у дечијем часопису *Невен*, чак детаљно илуструју едукативне програме намењене најмађој публици.⁵

Према замисли кустоса-педагога Недељка Милутине у Спомен-збирци је 1979. године одржана прва Дечија ликовна радионица,⁶ заснована на „копирању“ уметничких дела из колекције Павла Бељанског. Кустос је деци уз помоћ школских ликовних педагога пружао основне податке о процесу настанка радова. Из данашњег угла музејског едуатора, његов став се тумачи као доминатно класичан, како би педагоги рекли, „фронталан“, и тек повремено интерактиван. Резултат заједничког рада била је *Изложба најбољих дечијих радова* отворена у Дому ЈНА у Новом Саду. Након овог догађаја, едукативне радионице и изложбе дечијих радова постају саставни део програмских активности Спомен-збирке. Годишњи извештаји кустоса-педагога указују да су школе имале великолепни интерес за овај необавезни програм рада, који је био допуна школског, реализован у једном другом амбијенту и на другачији начин. Током више од деценије рада, од 1979. до 1994., „школу копирања“ прошли су многе генерације ученика, узраста, од 10 до 14 година. Подаци говоре да је знатан број полазника наставило своје образовање на усмереним школама и факултетима, Средњој школи за дизајн „Богдан Шупут“ и Академији уметности у Новом Саду.⁷

На иницијативу Спомен-збирке 1995. године, а у организацији Еколошког покрета града Новог Сада, Галерије Матице српске и Галерије ликовних уметности – Поклон збирке Рајка Мамузића, на Тргу галерија одржан је јавни час сликања за основце у склопу Еколошке недеље под sloganom *Може и овако*. Час је осмишљен као својеврсни јавни протест због покушаја урбаниста да у „години културе“ претворе овај простор у слепу улицу изградњом два објекта испред поменутих музеја. Ђаци новосадских школа, учесници претходних музејских радионица одавали су се позиву да јавним перформансом укажу на лошу замисао урбаниста. Деца окупљена испред музеја су осликавала паркинг мотивима цвећа. У костимима су стајали на постаментима глумећи живе скулптуре.⁸ Тако обучени су се прикључили традиционалној поворци учесника Змајевих дечјих игара.

Ликовном радионицом *Шумановић и ми* (1996) обележена је стогодишњица рођења Саве Шумановића (1896–1942). Дечији радови инспирисани Шумановићевим делима из колекције Павла Бељанског приказани су на истоименој изложби у холу Спомен-збирке. Израђен је бец са аутопортретом Саве Шумановића, који преузет као детаљ једног од најпознатијих дела овог аутора *Доручка на ћрави* (1927). У уводном тексту каталога ликовне радионице, првом издају овог типа, наведене су школе учеснице програма.⁹ У реализацију програма први пут је био укључен спонзор. Фабрика боја „Хемпро“ из Шида обезбедила је материјал и омогућила учесницима посету фабрике и Галерије слика „Сава Шумановић“ у Шиду, као и награде за најбоље дечије радове изложене у Спомен-збирци Павла Бељанског.¹⁰

Под називом *Импресија без јресије* (1997) реализована је још једна радионица у Спомен-збирци. Програмом је обележена четрдесетогодишњица постојања две значајне градске институције – Змајевих дечијих игара и Спомен-збирке Павла Бељанског.¹¹ Том приликом израђени су бечеви по мотиву сликарске палете. Исти мотив коришћен је као илustrација за насловну страну флајера. За сваког учесника Радионице посебно је штампан флајер на којем је било визуелно истакнуто његово име, чиме је наглашена улога појединца.¹² Ово није била и једина прилика када су две институције оствариле успешну сарадњу. Међународни центар књижевности за децу „Змајеве дечије игре“ је у сарадњи са Спомен-збирком реализовао *Изложбу илустрација и цртежа*

Лепосаве Беле Ст. Павловић под називом *Сваком нарашићају*, а у оквиру Децембарских Змајдана.¹³ Из свог богатог документарног фонда Спомен-збирка је изложила 24 цртежа Лепосаве Беле Ст. Павловић инспирисана децом и њиховом игром. Повод за излагање цртежа биле су недавно пронађене 23 илустрације заборављених дечијих песама чика Јове Змаја. Током трајања изложбе викендом су одржаване пригодне дечије радионице у Спомен-збирци Павла Бељанског.

АФИРМАЦИЈА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА СТУДЕНТА

У жељи да помогне у афирмацији младих историчара уметности ка истраживању националне историје уметности, Павле Бељански је даровним уговором од 27. маја 1965. године Спомен-збирци поклонио изузетно дело Влаха Буковца *Велику Изу* (1882); услов је био да се установи Награда Спомен-збирке Павла Бељанског за најбољи дипломски рад из ове области, одбрањен на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета у Београду. Искуство указује да процесе неформалног образовања ни данас није могуће везивати само за једну старосну групу и одређене институције. Из тих разлога је успостављена сарадња са Академијом уметности из Новог Сада. Захваљујући професорици Ради Чупић „ликовна анализа“ уметничких дела из колекције Павла Бељанског увршћена је 1998. године у практичан део предмета Теорије форме и ликовни елементи. Од тада се у галеријском простору Спомен-збирке одржавају тематска предавања, и теоријски део испита. У циклусу студенстких изложби, које се приређују од 2001. године, установљен је јединствен ликовни принцип по коме је више од 300 студената Академије уметности, кроз испитне пројекте показало своје виђење уметничких дела националне уметности прве половине 20. века. Тако је остварена жеља Павла Бељанског да његова колекција настави да живи даље као широко поље истраживања, комуникације и инспирације нових генерација младих уметника [Orlović-Čobanov 2010]. Током ових десет година студенстки радови су у великој мери показали да присутност и употреба различитих облика дигиталног медија још више наглашава оно што је битно у посматраним делима великих мајстора: Надежде Петровић, Милана Миловановића, Јована Бијелића, Петра Лубарде, Милана Коњовића и многих

Иложба са студенческих радова 2007. (горе)

Ипе и машинтања 2008. (средина)

Чаролија ог крицица 2009.

других уметника. Студенти одсека за дизајн, ангажовани су у реализацији изложби и пропагандног материјала у Спомен-збирци чиме су значајно до-принели стварању визуелног идентитета саме установе и њених штампаних и дигиталних издања.¹⁴

Студентима је обезбеђена добра основа и мотивација за даље активности у свету уметности и културе уопште ангажовањем на реализацији музејских изложби, пројекција, разних радионица. Према мишљењу Ј. Милутиновић: „овакво окружење може да подстакне учење на начин на који традиционална окружења углавном не успевају“ [2008: 129]. У намери да се студентима омогући нови вид комуникације са антологијским делима српске уметности прве прве половине 20. века, Спомен-збирка је остварила нови концепт излагања: за студентску инсталацију је коришћен ентеријер зграде (улаз, степениште), аудио-рад представљен уз помоћ компјутера, док су видео-радови емитовани преко видео-бима. Изложбе су првенствено едукативног карактера и студентима пружају могућност упознавања пропозиција програма унутар музејске установе, од замисли до коначне реализације.

У наредном периоду од 1999. до 2001. године реализоване су три Дечије ликовне радионице и изложбе под истим sloganom *Ремек дела у очима младих мајстора*.¹⁵ У овим програмима углавном су учествовали ученици из новосадских основних школа, осим 2000. године, када је сарадња проширења и ван општине Новог Сада, на Бачки Петровац.¹⁶ На изради „копија“ уметничких дела из Основног фонда Спомен-збирке Павла Бељанског учествовале су и друге ликовне радионице: Предшколска установа „Радосно детињство“ уз стручну сарадњу mr Слободана Бодулића, „Ликовна радионица Драган Јајић“ и „Ликовна радионица Омладине Војводине“ чији је сарадник била Ева Феди.¹⁷ Гледајући са дистанце концепт ових програма није био јасан, недостајала је идеја о образовној улози музеја, као месту учења и игре, инвентивности и радости. Нажалост, акценат је стављен на бројност учесника, а не на креативно дружење и учење које подстиче формирање културног идентитета сваког полазника.

У КОРАК СА МУЗЕОЛОШКИМ И ТЕХНОЛОШКИМ ПРОМЕНАМА

Поред „формалног“ школског образовања УНЕСКО је 1972. године званично дефинисао и до-

пунско образовање тј. „неформално образовање“. О образовној функцији музеја говори се од оног момента када је музеј постао јавна установа. Међутим, тек последњих неколико деценија постоји очигледни помак у схваташњу њене важности. Школа је још увек најважнија, али не и једино место образованог деловања. Музеј постаје место који препознаје потребе друштва у образовању ван оквира школских ученицица. Музеј се у много чему разликује од формалног образовног система, јер има „приступ људској спонтаности, том извору доброте, инвентивности и вештине“ [Šola 1988: 94]. У оквиру тог питања треба водити рачуна да се образовна улога музеја не сведе искључиво на „чињење нечег лепог и корисног са децом“ [Милутиновић 2008: 123]. Музеји се убрзано прилагођавају захтевима образовања и васпитања посетилаца, који се могу профилисати у четири категорије: а) научници и стручњаци, б) интелектуалци и поштоваоци културе, в) школска и студентска популација и г) разни знатижиљници и туристи [Бабић 2009: 108]. Данас се многе образовне институције, између остalog и музеји суштавају са новим принципом континуираног образовања што условљава коришћење других едукативних чинилаца, нових технологија и методолошких приступа у едукацији. Уобичајена је појава коришћења најразноликијих садржаја и учења путем интернета, као својеврсног електронског образовања нових генерација. Најзаступљенији облик оглашавања музејских делатности је интернет. Спомен-збирка преко своје веб странице нуди посетиоцима основне податке о установи и њеним активностима.¹⁸ Ова савремена виртуелна реалност у образовању омогућава корисницима кретање кроз компјутерски генерисане садржаје са разним мултимедијалним образовним садржајима активног и интерактивног учења [према: Сузић 2001]. Свесни смо чињенице да је образовање најчешће једносмеран процес, а музеји су ти који не треба да га слепо прате, већ да надвладају њихову инхерентну слабост.

Нова музеологија инсистира на асоцијацијама које имају значење и на исто таквим циљевима, а „музеји су ти који нуде процес са повратном информацијом“ [Šola 1988], што свакако треба искористити у образовне сврхе. У новије време конструктивизам као теоријска оријентација постмодерног мишљења има велики утицај на образовни програм музејског рада. Заговориници овог приступа, између остalog и

Хајн, Хупер-Гринхил (Hein, Hooper-Greenhill) и мно-
ги други, посебну пажњу посвећују знању и значе-
њима који посетиоци стварају (конструишу на
основу садржаја музеја) [Milutinović 2006: 61]. Мо-
рамо признати да се неке теорије, које се користе у
формалним васпитно-образовним институцијама, не
могу у потпуности применити на музеје. Међутим,
последњих година музеји богатом понудом нових
садржаја покушавају да остану актуелни и у савреме-
ним условима. Са појавом нових форми у васпитно-
-образовном раду у школама, јавила се и потреба за
променама у васпитно-образовном деловању музеја.

У другој половини 2002. године Спомен-збир-
ка Павла Бељанског уноси промене у дотадашњи
концепт едукативних активности. Настаје читав низ
пројекта, као одговор на потребу да се деци пред-
школског и школског узраста на смислен и за њих
атрактиван начин приближи садржај сталне музејске
поставке. Одговор на постављен изазов „интеракти-
вних мултимедијалних ученионица“ јесте организо-
вање радионица у којима су активности усмерене на
изучавање богате историје колекције Павла Бељан-
ског као и различитих ликовних техника, што је
резултирало низом успешних изложби у периоду од
2002. до 2009. године: *Ликовна радионица у Спомен-збирци, Мозаик у Спомен-збирци, Прича у спириту, Колаж и још йонештио, Тачка до тачке, Пејтар Лубарда у очима дечета, Ире и маштанања, Чаролија од крицица*. Основа програма је прецизан план по
којем је интерактивни однос усмерен на лични анга-
жман учесника. Теорија Виготског чини полазиште
и гласи: „до сазнања се стиже само елаборацијом
властитог сазнајног доживљаја кроз размену са другим
учесницима“ [према: Павловић-Лазаревић 2009:
138]. У нашем случају се ова теорија показала као
веома успешна, док резултати истраживања стања у
музејима Србије потврђују напредак музејско-педа-
гошке струке.¹⁹

У програме је био укључен већи број сарад-
ника из школа и студената волонтера. Идеја ових
radiоница је била да се кроз разговор, игру, оса-
временивање традиционалног начина презентације
уз коришћење компјутерских анимација и шетњу
поставком, деца укључују у процес реализације
пројекта. Трудимо се да уметничка дела из Основ-
ног фонда Спомен-збирке, редовне програме и
тематске изложбе прилагодимо и учинимо интересантним
најмлађим посетиоцима. Деца су, дружећи

се, учила да посматрају уметничка дела, разумеју
језик уметности и како се брине о уметничким де-
лами, као и основним правилима понашања у музе-
ју. У нашим едукативним радионицама дат је већи
простор ликовним активностима, које према
мишљењу Слободана Бодулића: „имају изузетан
значај за децу предшколског узраста, уз чију помоћ
они овладавају временом и простором, а самим тим
и својим местом у свету у ком живе“ [2005: 102]. Из-
грађивање система појмова и просторних односа,
кроз ликовно ангажовање, доприноси системати-
зовању целокупног система образовања код деце
најмлађег узраста. Циљ таквог програма је повећа-
ње посвећености музеја, стварање навике код нај-
млађих, и неговање будуће музејске публике.

Прва у низу радионица, која је пратила савре-
мене трендове у музејској едукацији, реализована је
под називом *Ликовна радионица у Спомен-збирци
Павла Бељанског* (2002). Вођени жељама ученика,
определили смо се за активни приступ, како у прак-
тичном сегменту изучавајући различите ликовне
технике (вајање, сликање, графика), тако и у теорет-
ском раду (упознавајући се са животом и делом
аутора заступљених у Спомен-збирци).²⁰ Разговори
су вођени у сталној поставци. Тематски су обога-
ћени осмишљеним флајерима, посвећени уметни-
цима: Надежди Петровић, Видосави Ковачевић и
Јовану Бијелићу.²¹ Флајери су осим кратких биогра-
фија уметника садржали десет нових појмова из
света уметности, која су деци омогућила учешће у
разговорима.²² Тако су учесници могли да доживе
исторјски контекст, време и начин живота сликарa, а
дело виде у колекцији Павла Бељанског. Пред де-
лами се разговарало о различитим ликовним техни-
кама: мозаик, графика, сликарство. Након вишеме-
сечног програма и рада деца су упознала различите
фазе настанка једног озбиљног музејског пројекта.
Током септембра у Спомен-збирци је реализована
изложба под називом *Српско сликарство и његови
истични креативни припадници*, ауторке Горане Јанчић, добитнице
Награде Спомен-збирке Павла Бељанског. То је био
допринос раду Радионице, јер су деца имала пред-
знање и могла да прате реализацију тематске изло-
жбе у Спомен-збирци.

Наредне године, у виду тромесечног курса је
реализована радионица под називом *Мозаик у Спомен-збирци
Павла Бељанског*.²³ Практичан рад Ли-
ковне радионице је усмерен на једну од најстаријих

сликарских техника – *мозаик*. Учесницима је пружена могућност да одаберу дело из музејске колекције и „трансформишу“ га у технику мозаика. Стрпљивим ређањем разнобојних комадића гласираних керамичких плочица, деца су савладала нову технику и боље упознала предности јединствене технике, али и вредности тимског рада.²⁴ Радионичарски тип је најчешћи облик музејске васпитно-образовне праксе, у којем је акценат стављен на значај сарадње и толеранције међу децом. У њему се доследно поштује важан принцип рада, по којем су сви учесници равноправни и једнаки, и у којем се поштују туђа мишљења и воља сваког члана групе.

Специјализован програм под називом *Прича у сирију* (2004) организован је за децу школског узраста.²⁵ На занимљив начин, кроз разговор и игру о појединим делима из сталне поставке у виду кратких предавања, представљена је богата историја колекције Павла Бељанског. Најзначајнија дела српске уметности из прве половине 20. века – Надежде Петровић, Јована Бијелића, Саве Шумановића и других аутора из Спомен-збирке, подстакла су најмлађе на експериментисање и њихово интерпретирање у различитим медијима. Пружена им је могућност да одаберу једну од многобројних занимљивих прича из живота аутора из колекције и да је пренесу у форму *сирија*. Идеја је била добро прихваћена, јер је деци била блиска и тражила је већу концентрацију у раду, на шта указује и колегиница Павловић-Лазаревић која тврди да „јачи подстицаји резултирају бољом активношћу“ [2009: 133]. Пажња је усмерена на то да дете може врло брзо да изгуби интересовање за неки рад, чим примети да нема успеха у њему (успех изостаје ако је задатак сувише тежак за дете). Из тог разлога се инсистира да едукативни програми буду прилагођени узрасту.

Подстакнути позитивним искуствима 2005. године је настављена сарадња са основном школом „Васа Стјић“, која је уобличена у занимљив пројекат – *Колаж и још џонешашо*. Идеја радионице је била „очување спонтаности у изразу и одушевљењу које носи детињство“. На основу „задатих дела“ из колекције Павла Бељанског деца су стварала јединствене облике не користећи се уобичајеним ликовним елементима.²⁶ Приликом доласка у Спомен-збирку деца су испуњавала формулар, са личним подацима (име и презиме, школа, име наставника

итд.). Бележили су утисаке о проведеном времену у галерији, али и о томе шта би волели да виде или чују. Тако смо на директан начин стекли увид и о добрим и о лошим странама нашег програма.

Поводом обележавања 130 година од рођења познатог српског импресионисте Милана Миловановића, реализована је радионица под називом *Тачка до шапке* (2006).²⁷ Полазници Radiонице су се упознали са животом и радом сликара, са основним принципима импресионизма и њених представника у Спомен-збирци (поред Милана Миловановића, то су Надежда Петровић, Коста Миличевић и Малиша Глишић). Инспирисана делима ових аутора, деца су се на један поједностављен начин, адекватан њиховом узрасту, позабавила утицајем светlostи на боју и предмете, наношење чисте боје у кратким потезима и другим проблемима импресионистичког стила.

Наредне године, реализована је радионица под именом *Петар Лубарда у очима дешећа: од реализма ка айсфракцији*.²⁸ Својим једноставним и занимљивим приступом радионица је приближила деци појам и значај апстраховања предмета у сликарству, које је кроз дело Петра Лубадре одиграло револуционарну улогу у развоју наше модерне уметности [Нећаков 2007]. Са овом изложбом Спомен-збирка је обележила стогодишњицу рођења Петра Лубарде, упознајући најмлађу публику са личношћу и стваралаштвом овог великог уметника, али и са апстрактном уметношћу, најзначајнијим уметничким правцем 20. века.

У току 2008. године, формирањем *Дечијеј кућике Спомен-збирке* значајно је унапређена идеја едукативних програма Спомен-збирке. Од тада се приликом одржавања програмских радионица један део простора посебно опрема за креативни део едукативних програма. У таквом амбијенту први пут је одржан тромесечни програм под називом *Ире и маштања*, чијом темом је обележена стогодишњица рођења Предрага – Пеђе Милосављевића.²⁹ Као централни мотив дечијих истраживања било је најстарије, од седам дела овог аутора, из колекције Павла Бељанског *Димњаци и руже* (1937). Сасвим новим приступом, синтезом некласичног школског програма и личног ангажовања учесника, програм је имао за циљ да од сваког учесника направи правог малог „градитеља“. Као резултат тимског рада настала су права архитектонска остварења, која су изложена у Спомен-збирци Павла Бељанског.

Током претходних година креативни програми Спомен-збирке изазвали су велико интересовање шире јавности и медија. Аутори пројекта, у овом случају кустос-педагог, у циљу медијске популације програма гостују у телевизијским и радијским специјализованим емисијама намењеним децијем узрасту.³⁰

ИНТЕРАКЦИЈА МУЗЕЈСКИХ УСТАНОВА, ШКОЛА И ВРТИЋА

Досадашњи едукативни програми Спомен-збирке имали су за циљ да се кроз рад са најмлађим посетиоцима установе нови видови којима музеј, као специфична институција и специфичан ресурс знања, може утицати на развој и образовање деце у најширем смислу. Наиме, према мишљењу једног од најзначајнијих музеолога Б. Лорда (Lord Barry) „музејско образовање је трансформативно, афективно искуство у којем деца развијају нове ставове, интересовања, уверења, али и вредности у неформалном, добровољном контексту“ [2007: 17]. Стога је и рад са најмлађим посетиоцима осетљива област у коју мора бити укључено више образовних институција, стручњака који ће пласирати идеје унутар школских и предшколских активности.

У реализацији програма Дечије радионице *Чаролија од крїцица*, први пут је консултован сараднички тим радионице. Тим стручњака различитих професија (сарадник за културу, педагог, психолог, васпитач и историчар уметности) био је прави одабир да се осмисли квалитетан мултидисциплинарни програм, прилагођен потребама и интересовањима деце школског и предшколског узраста. Пројекат је окупио сараднике из три значајне образовне установе: Предшколске установе „Радосно детињство“, Више школе за образовање васпитача у Новом Саду и Установе за израду таписерија „Атеље 61“, а све координирано у Спомен-збирци. Кроз програм, у трајању од седам месеци, прошло је више од 300 учесника. Радионица пружила је учесницима обиље занимљивих детаља о јединственој техници настанка таписерија Милице Зорић (1909–1989), једне од најзначајнијих таписеристкиња у српској уметности после Другог светског рата. Учесници су за узор имали пет таписерија из колекције Павла Бељанског, на којима су деца могла препознати стилизоване облике из српске средњовековне традиције:

Плави Соколар (1958), *Царевић на љубици* (1959), *Један Немањић* (1958), *Кућање ћуштера* (1958) и *Обешени* (1958). Инспирисани монументалним фигурама, деца су на једноставан начин приказала своје виђење ових ремек-дела, користећи крпице, вунцу, канап, лепак, парчиће коже и по које дугме. Учесницима је први пут омогућено да у оквиру једног едукативне радионице посете и друге културне установе. Захваљујући запосленима у Установи за израду таписерија „Атеље 61“ деца су се опробала у изради традиционалних таписерија, где су могли да завире и у депо, у којем се чувају вредни примерци таписерија, али да виде и модерна остварења изложена у галерију таписерија „Бошко Перошевић“.³¹

Тема радионице је била прилагођена узрасту учесника, наставном времену које је на располагању као и минималним средствима са којима учесник треба да реализује задатак. Кустос-педагог је током разговора са децом водио рачуна о принципу систематичности и поступности, стога је примењен дидактички принцип: од ближег према даљем, од једноставнијег ка сложенијем, од познатог према неизвестном. Ученик се усмерава на предмет истраживања, води рачуна о јасноћи појмова и његовом подстицању на сопствену активност у разумевању предмета и способност посматрања. Део активности пребачене су у двориште галерије. Простор је пружио разнородније могућности и омогућио примену других техника (сликање, вајање). Показало се да је ово најперспективнији оквир за примену амбијенталних радионица. Према мишљењу историчарке уметности Ирине Суботић од изузетног је значаја: „Овако интерактивно учење и пласирање знања развија стваралачку личност која може да буде оплемењена и основним учењима о разним темама на забаван начин, као и о уметничком изражавању, ликовном, визуелном и другом“ [2005: 22]. Постављени циљ био је да се кроз комуникацију, прилагођену интересовањима деце, подстакне њихова креативност и развије сензибилитет за уметничка дела. Са друге стране, спремност деце да прихвате дела показала је да музеји играју пресудну улогу у формирању будућих љубитеља уметности и да су у раду са најмлађима омогуће разноврсне „употребе“ музејског материјала.

НАПОМЕНЕ

¹ Први каталог сталне поставке штампан је 1961. године; исте године је Спомен-збирка Павла Бељанског отворена за јавност. Од 1988. године каталог је имао још три издања у којем су објављени текстови Павла Бељанског, Вере Јовановић, Сртена Марића и Лазара Трифуновића.

² Спомен-збирка Павла Бељанског носи назив по свом дародавцу и оснивачу Павлу Бељанском (19. VI 1892–14. VII 1965), дипломати и колекционару, који је посебним уговором о поклону са Извршним већем АП Војводине из новембра 1957. године, завештао српском народу своју збирку уметничких дела: слика, скулптура и таписерија. Ову значајну колекцију је допуњавао до краја живота и она, према коначном инвентару, броји 185 дела 37 аутора. Спомен-збирка је отворена за јавност 22. X 1961. године. [Jovanov 2007: 13].

³ Табела о евиденцији посета Спомен-збирке Павла Бељанског, у периоду 1961–2010.

⁴ По члану 2. став 1. Након Другог светског рата (1946), на иницијативу Ч. Џ. Хемлина (C. J. Hamlin) и уз материјалну помоћ УНЕСКО-а, у Паризу је основан ИКОМ (The International Council of Museums) – Међународни савет за музеје, невладина стручкова организација за музеје. *Statut ICOM-a sa kodeksom profesionalne etike*; видети: <http://icom.museum/statutes.html>

⁵ 1) упознавање са галеријом, са појмом уметничког дела и са сваким изложеним делом; 2) организовање сусрета са ликовним ствараоцима и упознавање са уметношћу кроз разговор са њима; 3) практичан рад у галерији: сликање и писање, инспирисани уметничким делима и 4) спој музике и сликарства. [Урбан 1987].

⁶ Програм је реализован у сарадњи са О. Ш. „Ђура Јакшић“ [Јованов 2009: 479].

⁷ Неки од учесника радионица били су излагачи на Изложбама студенских радова Академије уметности у Новом Саду [Orlović-Čobanov 2010].

⁸ Драгана Бошковић, професор књижевности, библиотекар Спомен-збирке је осмислила програм Радионице [Јованов 2009: 479].

⁹ Учесници програма били су ученици три основне школе „Јован Поповић“, „Ђура Даничић“ и „Соња Маринковић“ [Јовановић 1996].

¹⁰ Програм су водиле наставнице ликовног васпитања: Драгица Нићетић, Љиљана Стоја-Рудић и Марија Радовниковић. Жири у саставу академских сликара: Бранка Јанковић-Кнежевић, Божидар Бошковић и Стева Павков, одабрао је од 64 рада 36 најбоља рада. Аутор програма је Драгана Бошковић.

¹¹ У радионици су учествовали ћаци из две основне школе „Јован Поповић“ и „Соња Маринковић“. Жири су чинили: Мирјана Џепина, историчар уметности, Љиљана Стоја-Рудић, професор и сликар Веља Бугарин [Бошковић 1997].

¹² Ученици су користили боје под називом „Сава Шумановић“ из фабрике боја „Хемпро“ из Шида.

¹³ Изложба је отворена 1. XII 2005. године у Спомен-збирци, поводом рођендана Јована Јовановића Змаја (6. XII), који се прославља и као дан установе Игара.

¹⁴ Значајан број младих дизајнера било је ангажовано на изради пропагандног материјала Спомен-збирке: Александра Савић (2001–2004), Владимира Сворџан (2003–2007), Тамара Поповић 2006, Лотос Ђеримагић (2006–2007), Антал Ласло 2007. и Милан Черевицки 2008. године.

¹⁵ Изложба је отворена 24. XII 1999. а трајала је до 24. I 2000. У сарадњи са О.Ш. „Васа Стјић“ један део дечијих радова изложен је у школи, а други у Спомен-збирци Павла Бељанског. Изложено је преко 200 радова од 150 учесника, узраста од 5 до 14 година, ученика из три основне школе: „Прва војвођанска бригада“, „Васа Стјић“ и „Јован Поповић“. Аутор програма је Недељко Милутин [Јованов 1999].

¹⁶ Године 2000. отворена је изложба ликовних радова, ученика О. Ш. „Јован Поповић“, „Ђура Даничић“, „Соња Маринковић“, „Прва војвођанска бригада“, „Душан Радовић“, „Коста Трифковић“ из Новог Сада и „Јан Чајак“ из Бачког Петровца. У радионици је учество-

вало 200 ученика. Део радова изложен је у основној школи „Јован Поповић“, 22. XII, а други у холу Спомен-збирке. Спонзор изложбе била је фирма ТЕХНА.

¹⁷ У програму је (март-новембар) учествовало 155 ученика из шест школа, једна из Футога „Десанка Максимовић“ и пет из Новог Сада, „Јожеф Атила“, „Соња Маринковић“, „Никола Тесла“, „Вук Караџић“. Стручни жири одабрао је 49 најбоља рада. Спонзор отварања изложбе био је „Вагели“. Културно уметнички програм припремили су ученици О. Ш. „Јожеф Атила“, ученица Јелена Бркић извела је монолог „Скица за мој аутопортрет“ [Јованов 2001]. Изложба је отворена 14. XII 2001. а трајала је до 1. марта 2002. године.

¹⁸ Доступно на: www.pavle-beljanski.museum

¹⁹ У процентима износимо податке о програмима који се одвијају у музејима: едукативне радионице и програме за децу предшколског узраста повремено или редовно, организује 69% музеја, за децу школског 77%, за одрасле 58%, а особе са инвалидитетом 51% музеја. [Martinović, Jokić 2009: 14].

²⁰ Чланови жирија: Милица Спасојевић (Центар за ликовно васпитање деце и омладине Војводине, Нови Сад), Јелена Тишма (О.Ш. „Јован Јовановић Змај“ из Сремске Каменице) и Димитрије Коларевић (Министарство за просвету одељење у Новом Саду) [Јованов 2002].

²¹ Учествовало је 50 ученика из две школе „Бранко Радичевић“ и „Васа Стјанић“. Свечано отварање увелиично је дечији хор „Звончице“, а спонзори су били „Вагели“, АД „Хлеб“, „Новосадска млекара“ и „Si&Si Company“. Аутор пројекта је Милица Орловић, кустос-педагог.

²² Гостујућа школа била је О. Ш. „Исидора Секулић“ са одељењима у Шајкашу и Мошорину. Ученици ове школе су се радионици прикључили са новогодишњим украсима прављеним од теста, чијом продајом су обезбеђена средстава за набавку школског прибора (купљена је графичка преса).

²³ Изложба је отворена 5. XII 2003. а трајала је до 20. I 2004. године. Спонзори: „Quantum“, „Vageli“ и „Ecker“ [Орловић 2003].

²⁴ Установљен је принцип ређања плочица према замисли кустоса-педагога Милице Орловић.

Плочице су прво бојене, ломљене на приближно исте димензије. Затим су прављени картонски калупи обложени мрежом као подлогом на коју је положена глина у танком слоју, где су утискивани бојене плочице. У Радионици је учествовало 27 ученика из О.Ш. „Јован Поповић“ и „Јован Јовановић Змај“ из Сремске Каменице и деца из вртића „Земља чуда“.

²⁵ Изложба је отворена 17. XII 2004. а трајала је до 16. I 2005. године. Учествовало је 86 учесника из четири школе „Бранко Радичевић“, „Прва војвођанска бригада“, „Жарко Зрењанин“ и „Соња Маринковић“ [Орловић 2004].

²⁶ Изложба је отворена 15. II, а трајала је до 12. III 2006. године. У раду је учествовало тридесетак ученика О. Ш. „Васа Стјанић“, узраста од II до V разреда [Орловић 2005].

²⁷ Учесници: основне школе „Никола Тесла“ из Новог Сада, „Јован Јовановић Змај“ из Сремске Каменице, два вртића ПУ „Радосно детињство“ (Змај и Чаролија), приватна школа цртања „Дечији ликовни атеље“. Изложба је отворена 16. XII 2006. и трајала је до 20. I 2007. Укупан број учесника био је 84 [Нећаков 2006]. Промотивни материјал је дизајнирала Тамара Поповић, календар је награђен Првом наградом за цепни календар 2007.

²⁸ Учеснице радионице: основне школе „Никола Тесла“, „Прва војвођанска бригада“, „Соња Маринковић“ из Новог Сада и „Јован Јовановић Змај“ из Сремске Каменице, вртић ПУ „Радосно детињство“ (Веверица), приватна школа цртања „Дечији ликовни атеље“. Изложба је отворена 22. XII 2007, а трајала је до 3. II 2008. Укупан број учесника био је 143.

²⁹ Учесници радионице: основна школа „Петефи Шандор“, у оквиру акције „Школа без насиља“ у организацији УНИЦЕФ-а, и приватни вртић „Земља чуда“. Изложба је отворена 20. XII 2008, трајала је до 13. I 2009. Укупан број учесника био је 54. [Орловић-Чобанов 2008].

³⁰ У Архиви Спомен-збирке чувају се телевизијски и радијски прилози настали приликом гостовања на РТВ Војводини, Каналу 9, Панонији, ТВ Мосту, итд.

³¹ Део практичног рада реализован је у Спомен-збирци, а други у Установи за израду тапiserija „Атеље 61“ [Орловић-Чобанов 2009].

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, Мирко. Музејске едукативне радионице. у: *Музеји*. књ. 2. Београд: Музејско друштво Србије, 2009: 103–120.
- Грдинић, Никола (ур.). Ликовне активности – визуелно мишљење. у: *Умешност, образовање и друштвени контекст*. Научни скуп, Нови Сад, 1–2. јул 2004. Нови Сад: Завод за културу Војводине, 2005: 101–105.
- Бошковић, Драгана. *Импресија без пресије*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 1997.
- Јованов, Јасна (ур.). *Спомен-збирка Павла Бељанског*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2009.
- Јовановић, Миодраг. Организација стручног рада у музејима. у: *Музеологија и заштита споменика културе*. Београд: Филозофски факултет–Плато, 1994: 83–88.
- Јованов, Јасна (ур.). *Ликовна радионица 2002*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2002.
- Матић, Милош. Употреба музеализованих знања као агенса друштвене промене и развоја. у: књ. 1. *Музеју*. Београд: Музејско друштво Србије, 2008: 7–18.
- Милутиновић, Јована. Учење у музеју. Образована релевантност музеја. у: *Освети уметност*. *Интеркултурално искуство у музејској едукацији*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 2008: 126–142.
- Нећаков, Александра. *Тачка до тачке*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2006.
- Нећаков, Александра. *Пешар Лубарда у очима дешава: од реализма ка айстракцији*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2007.
- Орловић, Милица. *Мозаик у Спомен-збирци*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2003.
- Орловић, Милица. *Прича у сировију*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2004.
- Орловић, Милица. *Колаж и још јонешто*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2005.
- Орловић-Чобанов, Милица. *Ире и маштања*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2008.
- Орловић-Чобанов, Милица. *Чаролија од крицица*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2009.
- Павловић-Лазаревић, Гордана. Да ли могу опет да дођем?. Едукативна радионица у Педагошком музеју. у: књ. 2. *Музеји*. Београд: Музејско друштво Србије, 2009: 121–164.
- Јованов, Јасна (ур.). *Ремек дела у очима малих мајстора*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 1999.
- Јованов, Јасна (ур.). *Ремек дела у очима малих мајстора*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2001.
- Суботић, Ирина. Музеји и публика. У: Жилбер, Клод. *Савориши и волеши јављају*. Београд: Clio, 2005: 5–32.
- Јовановић, Вера (ур.). *Спомен-збирка Павла Бељанског*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 1961.
- Урбан, Сандра. Приближити уметност најмлађима. *Невен* 11. 12. 1987: 10.
- Урбан, Сандра. Чувар уметничких дела. Кустос је стручни радник у музеју. *Невен* 4. 12. 1987: 10.
- Јовановић, Вера (ур.). *Шумановић и ми*. Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 1996.
- Barry, Lord. *The Manual of Museum Learning*, Plymouth, United Kingdom: Lanham, 2007.
- Каниџај, Љерка. *Образовање у музејима*. Stanje u muzejima Jugoslavije, у: Odgojno-obrazovni rad u muzejima. *Informatica Museologica* 1–4. Zagreb: Muzejski dokumentacioni centar – Jugoslavija, 1987: 5–8.
- Кривошев, Владимир. *Muzejske komunikacije*. у: *Muzeji, publika, marketing: stalne muzejske postavke i njegova visost posetilac*, 1. izd. Valjevo: Narodni muzej, 2009: 44–53.
- Милутин, Недељко. Марко Џелебоновић. Кроз музеје и галерије. *Невен* 5. 2. 1988: 10–11.
- Милутин, Недељко. Предраг Пеђа Милосављевић. Кроз музеје и галерије. *Невен* 19. 2. 1988: 10.
- Мартиновић, Д. и Б. Јокић (ур.). *Muzeji Srbije – aktuelno stanje*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvijatka, 2009.
- Šola, Tomislav. Od образovanja о комуникације. у: *Informatica Museologica* 1–2. Zagreb: Muzejski dokumentacioni centar – Jugoslavija, 1988: 92–95.
- Šola, Tomislav. *Marketing u muzejima, ili O vrlini i kako je obznaniti*. Beograd: Clio, 2001.

Orlović-Čobanov, Milica. *Afirmacija i prezentacija studenata*, Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2010.

Grdinić, Nikola (ur.). Razvoj kreativnosti i nova obrazovna paradigma u muzejima. u: *Umetnost, obrazovanje i društveni kontekst*. Naučni skup, Novi Sad, 1-2. jul 2004. Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine, 2005: 65–76.

Milutinović, Jovana. Učenje u muzeju. u:

Humanistički pristup vaspitno-obrazovnoj ulozi muzeja. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača, 2003: 56–66.

Jovanov, Jasna (ur.). *Spomen-zbirka Pavla*

Beljanskog: život posvećen umetnosti. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2007.

Statut IKOM-a sa kodeksom profesionalne etike.

Beograd: Muzejsko društvo Srbije – Društvo istoričara umetnosti Srbije – Seminar za muzeologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 1993. (videti i: <http://icom.museum/statutes.html>)

Milica Orlović-Čobanov

EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE PAVLE BELJANSKI MEMORIAL COLLECTION FROM 1979 TO 2009

Summary

The Pavle Beljanski Memorial Collection has a long tradition which lies in creating of different concept programs for different focus groups. Along with the usual museum activities such as the exhibitions, movie projections, promotions, lectures, a part of the activities is concentrated around the education of the youngest visitors. In 1979 the first Workshop and the Exhibition of children's artworks from the 'copy school' was realised in the Pavle Beljanski Memorial Collection. Since then educational workshops and children's artworks exhibition became an essential part of the program activities of the Pavle Beljanski Memorial Collection. In the mid 90's with the development of communication and its influence on the general methodology, the museology embraces the term of communication whose meaning encompasses the broad spectre of museum activities. In the Pavle Beljanski Memorial Collection, those activities provide opportunities for visitors to develop additional esthetic criteria, as well as the opportunities to express their own creativity. In the last few years the usual activities, formulated for the age of the visitors, have grown into serious projects with complex contents, with activities which are monitored by the creative team of professionals (art teachers, associates from the field of culture, teacher, pedagogues and museum curators). The emphasis is on the active and constructive learning, where the learners are expected to be psychologically engaged, to use their efforts in obtaining the personal experience and form an unbiased attitude towards the information which is provided. The experiences of museums all over the world have shown that the children's museums, the new aspect of museum work, between learning and fun, help develop new senses, forms creative personalities capable of logical and independent deduction, and to receive a broad and liberal education. The accent is on the significance of the child, as an individual and the museum, as a place where the concept of the national cultural heritage, which is a pre-condition for the understanding of the cultural differences and new perspectives which they offer in modern societies. The openness of the museums to the youngest members of the society and providing of adequate activities with which the audience would be animated is one of the key principles of the successful realization of the pedagogical activities in the museum. The current programs of the Pavle Beljanski Memorial Collection point to different possibilities of museums, the important role in the formation of the future art admirers as well as the versatile possibilities and interdisciplinary approaches which are provided by the "active" museum learning.